

TINE DEBELJAK

OB SMRTI UREDNIKA DR. JOŽETA DEBEVCA

Ko je urednik msgr. dr. Jože Debevec oddal poslednje doneske v stroj za to zadnjo številko »Doma in sveta«, je legel in umrl. In tako se je po božji volji zgodilo, da se jubilejni petdeseti letnik »Doma in sveta«, ki se je raztegnil po nujnosti razmer na dve celi leti, začenja s slavnostnim člankom k njegovi sedemdesetletnici, končuje pa z njegovo osmrtnico. Toda s temi besedami ob slovesu pa stoji takoj že tudi njegov spomenik, ki si ga je še sam utegnil postaviti v bolezní zadnjega leta: petdeseti letnik »Doma in sveta«, ki bi ga morda brez njega ne bilo. Pomagal pa mu je graditi tudi »življenjepis« v obliki kazala, ki je najglasnejša priča njegove velike ljubezni do revije, kjer je priobčeval dolga leta svoja dijaška in vseučiliška pisma »Vzore in boje« in »Do zmage« ter celo desetletje prevode svojega vodnika Danteja »Božansko komedijo« in »Novo življenje«. Toda tega zadnjega dela pa ni več končal tu na zemlji, temveč ga je v vsej lepoti doživel tam, kamor je stopil dobesedno z Dantejem in Beatrico, pojoč z njegovimi verzi:

»Iz srca globine
ljubezen v meni k Onemu žari se,
ki dvignil me je sem iz solz doline!«
(Raj, II. spev. 46—48.)

Tako stoji »Dom in svet« letos že ob drugem grobu svojih urednikov ter je zopet pokopal del svoje lepe tradicije. Toda kar je dr. Opeka zamudil, to je dr. Debevec še lahko dal: s svojim spominom in dolgim tesnim sodelovanjem je oživel še — kolikor je mogel — že davno, davno pozabljena in zastrta imena sotrudnikov ter tako še razodeval skrivnosti dominsvetovske preteklosti, ki je je bil poln. S toplim spominom se je spomnil še vseh tistih sotrudnikov iz svoje dobe, ki so šli tik pred njim v Večnost, napisal jim lepe besede v slovo, se opravičil še pravočasno tudi dr. E. Lampetu, kot da bi se sam priporočal za lep in prijateljski sprejem tam, kamor se je napotil 5. oktobra t. l. ob prvem jutranjem svitu. In zato je prav,

da se ga »Dom in svet« spomni še v tem letniku, ki mu je prav on dal življenje od svojega življenja, in ga potrdil za novo rast s svojo smrtjo.

Z dr. Debevcem smo pokopali enega iz prve garde »dominsvetovcev«, ki je stopil v list še neposredno pod vodstvom njegovega ustanovitelja dr. F. Lampeta, in mu ostal do zadnjega zvest, vedno pripravljen reševati njegovo dediščino. Širokogruden, dober, ves človeški je bil in ves poln slovenskega in še slovanskega navdušenja Gregorčičeve dobe, iz katere je zrasel. S kako svetostjo je hranil v svoji miznici uradne akte o Zbašnikovi aferi na gimnaziji, ko se je z vso močjo postavil za obetajoče slovenske književnike in s kako sveto ogorčenostjo je 23. I. 1915 zapisal v svoj dnevnik, ko je čul o podvojenem delu »Südmarke«: »Tako torej — med tem, ko Slovenci prelivamo kri za Nemce, tuhtajo le-ti, kako nas bi zdaj in po vojni pa kar sistematično — iztrebili! Kje je hudobija, nehvaležnost, tej enaka na svetu? Tako grdega naroda ne obseva božje solnce. Ubogi narod slovenski! Obsojen, obsojen si v smrt! Umri, ni te treba na zemlji! ...« O njegovem slovenstvu v naših najtežjih časih bi vedel še marsikdo kaj povedati. Gregorčič mu je bil najljubši pesnik in kot on je tudi dr. Debecev visel — da se izrazim z Gregorčičem, s katerim ga je vezala tudi telesna podobnost kot trdi ravnatelj Dolenec v »Slovincu« 7. X. 1938 — »med zmotami in dvomi«, kot se vidi najbolj iz njegovega dnevnika iz l. 1915, ohranjenega v zapuščini, in ki priča o njegovi globoki čuvstvenosti in živi človečnosti. Toda njegova notranja moč, njegova vedno znova pridobljena vera, tem silnejša in pristnejša, čimbolj se je boril zanjo, ga je vedno dvignila nad zemljo in njene slasti ter ga naredila asketa, vzornega duhovnika, dobrotnika vsem, ki so ga potrebovali kakor koli: duhovno in materialno. Prav gotovo, da nobena oznaka ne more bolje zajeti njegovega življenja kot preprosti naslov njegovega najboljšega dela, zdaj že klasičnega opisa dijaškega življenja iz konca stoletja: »Vzori in boji«. Kot ta dijak se je boril z življenjem, gledajoč nepremično v nebo za vzorom, tudi kot odrasel človek, prav tako kot duhovnik tudi kot pisatelj ter je njegovo življenje in njegovo z izredno marljivostjo opravljano delo pri nas morda najlepši znak te izrazito realistično-idealistične dobe. Človek tenke občutljivosti, naravnost plašnosti in strahu pred življenjem, se je razživel v pojmovnem svetu in segal za zvezdami, ki se blešče nad tem bednim življenjem in postajal bogat, radodaren, dober, požrtvovalen do skrajnosti. Bil je sam zvezda, ki je z viška gledal na svet in dvigal vse, ki so se zbirali ob njem, potrebni njegove toplote. In bil je otrok, ki se v svetu ni niti dobro počutil in ni poznal njega spletk. In tako je postal človek iz duha, ki je neprestano zbiral zaklade misli in jezikov, samo da je mogel dajati, dajati — ne morda prodajati! — dajati pod ceno in zastonj, dajati tudi tistim, ki njegovega dela niso cenili, kakor ga tudi sam ni cenil. Toda ljubil ga je in brez njega ne bi mogel živeti. Ali ni takemu človeku, živečemu v

svetu vzorov, notranje najbolj odgovarjal duh Danteja, tega realista pa velikega idealista, fantasta, tega graditelja veličastne stavbe — vse človeške komedije proti vzorom, k prvemu Pravzoru, k Bogu, ki je bil cilj in vsebina tudi njegovega duha? Vsa Debevčeva duhovna osnova je bila dantejevska, dantejevska po usmerjenosti duha, ne pa po veličini genija. Zato ni čudno, da se je s tako ljubeznijo zatekel po svoj mir k tej velepesmi krščanskega idealizma, ki ima namen »še v tem življenju stoječe ljudi iz stanja bede pripeljati v stanje sreče«, kakor pravi Debevec v rokopisnem uvodu k antologiji iz Komedije, ki jo je pripravljala. In malo dalje še bolj razlaga njen smisel: »pripeljati ljudi, ki so zbog zmote ali greha zašli s prave, od Boga jim od vekomaj določene poti, na pravo pot, njih duše očistiti in osvoboditi vseh notranjih in zunanjih ovir ter jim kazati, kako priti gori k zvezdam, t. j. v večno srečo«. Ali ni to tudi osnovna misel »Vzorov in bojev«: »vzori niso zrelo sadje, ki samo pade v naročje; o ne, zanje se je treba bojevati, stanovitno in odločno.« Tako je po notranji nuji svojega duha prišel k Danteju, ki ga je odslej spremljal vse življenje, kot Beatrica celo v nebo: saj je še zadnje dni popravljal z muko in vestnostjo že davno prevedene speve ter jih pustil 15 v celoti na novo prevedenih v zapuščini, poleg lepega, napol končanega uvoda. Tako mu ni bilo dano videti knjižne izdaje svojega Danteja, o kateri je bil prepričan, da jo bo mogel imeti v rokah že l. 1913! in je sanjal o njej desetletje. To je zunanja tragika njegovega Danteja, dočim je notranja ta, da mu ni bilo dano še nekaj mesecev življenja, da bi ob novi tehnični ritmični svobodi (začel je uporabljati tudi moške rime v tercinah) mogel do konca svoj davni prevod izoblikovati v novo nazornost!

Toda tudi v vsem drugem njegovem delu je nekaj tragike: človek, ki ni poznal počitka, ki je srkal iz vseh evropskih virov učenost, iz najstarejših antičnih dob do najnovejših trenj, ki je objemal vse književnosti slovanske in zapadne in pisal od zore do mraka, človek marljiv in vesten in požrtvovalen do skrajnosti, ki je pisal drame in povesti, znanstvene razprave in kritike, prevajal iz češčine (Poljaka Baluckega »Težke ribe«!) iz angleščine (Tennyson: Henoh Arden), prirejal iz zapadnih jezikov knjige (Sv. Alojzij!), stal ob zibelki socialno prosvetnega gibanja s Krekom in bil najboljši šolnik mladini itd., itd., da kljub vsemu vendar le do svoje smrti ni mogel pokazati takega slavnega uspeha, kot bi ga sicer lahko, da ni bil tako strašno skromen, skromen do omalovaževanja in ustrežljiv vsem do samoponižanja. Resnična ironija je njegov psevdonim »Jože Ošaben«, ki razodeva, da si ga je postavil morda samo zato, da mu kot dvignjen prst preti, naj duši v sebi vsako poželenje po slavi, ki je morda tičalo kje v daljnem kotičku njegovega srca. Zato je bil postal tem večji asket, premagovalec sebe, kar je njegova največja zmaga. Ves je živel samo drugim in ideji. In tako je s svojim neverjetno marljivim delom stopil do zmage: rastel je v svoji osebnosti v Dobroti in v svoji vda-

nosti v Delu, ki mu je napolnjevalo vse njegovo življenje in mu prineslo notranjo ravnovesje in uteho in ljubezen vse javnosti.

In tako je v zadnjem letu, ko ga je že opominjala bolezen in tudi že polagala na bolniško postelj, našel svoj mir in uteho ter zatočišče pred strahom smrti v novem delu za Danteja, s katerim se je pogrezal v Pekel in Vice in dvigal in dvignil do samih Nebes. Pa tudi v novi vrnitvi k svoji rojstni vasi, k zgodovini Begunjske fare na Notranjskem, ki bi jo tako rad še napisal. Toda v zapuščini je ostalo nekaj sto izpisov iz starih matrik, iz revij in knjig — dokument njegovega povračanja v mladost. In vrnitev v mladost je bil tudi »Dom in svet«, ki je bila njegova zadnja ljubezen.

Postavil je petdeseti letnik — deloma tudi proti volji nas sodelavnikov zadnjih desetletij. Toda on, ki je rasel z »Domom in svetom« od mladeniških let in zrasel z njim v eno, ga je ljubil kot svoj dom, v katerem edino mu je bilo lahko dobro, kot svojo rojstno vas, kamor se zateče utrujen romar iz sveta: zato je stopil k njemu, da mu odmakne zadnjo uro. Ves bolan, a vdan se je pomladil ob njem, bedel je nad njegovo boleznijo in trepetal zanj, dokler ni sam omahnil. In še umirajočemu je bila zadnja misel: »Kako bo z 'Domom in svetom'? Kako?«

V svoj dnevnik je l. 1922 napisal te-le značilne besede:

»Dva hipa bosta odločilna v našem življenju: zadnji udarec srca in prvi hip v večnosti...« in potem je dodal: »Če se pripelješ na Plase (?)... — diven pogled! Prej si se dolgo, dolgo vozil skozi gozdove, skale, predore — dim... Zdaj pa naenkrat — divota: morje, solnce nad njim — vse v svetlobi... ta gladina in daljava... Tako bo prvi hip v večnosti...«

In pretrpel je oba odločilna hipa življenja: zadnji udarec izmučenega nad vse dobrega srca in doživel prvi hip v Večnosti in sam postal svetloba in za nas daljina.

In mi, ki smo ga pokopali in stojimo nad njegovim grobom, se samo nemo vprašujemo:

»Ali bi ne bila prevelika tragika njegovega dobrega življenja, da bi tudi ta njegova največja žrtev bila zastonj? In bi tudi ta zadnja ljubezen ugasnila v pepelu?«

Klonimo glavo in čutimo, da se v nas nekaj obnavlja. Prevelika je naša ljubezen do njega, ki je dal vse za »Dom in svet«.